

Pòrtic

Carles Torner

**Com ser ambaixador
d'un país sense
ambaixades**

Carles Torner

**Com ser ambaixador
d'un país sense
ambaixades**

Pòrtic

Primera edició: maig del 2025

© Carles Torner Pifarré, 2025

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Pòrtic

Av. Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

ISBN: 978-84-9809-605-7

DIPÒSIT LEGAL: B. 6.776-2025

Fotocomposició: Grup62

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autors i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreueu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Queden expressament prohibits l'ús o la reproducció d'aquest llibre o de qualsevol de les seves parts amb el propòsit d'entrenar o alimentar sistemes o tecnologies d'intel·ligència artificial.

ÍNDEX

<i>Introducció</i>	13
1. Et deixaràs acollir...	25
2. L'exili se't farà trobadís	49
3. Construiràs una tradició	77
4. Faràs d'interpret	107
5. Esdevindràs Països Catalans	127
6. Respondràs quan et cridin	141
7. Buscaràs la pau lingüística	171
8. Sacsejaràs el mapamundi	197
9. Evitaràs Madrid	217
10. Seràs europeu serenament	223
La permanència de Catalunya en el món	245
<i>Bibliografia</i>	253
<i>Índex de noms</i>	261
<i>Índex general</i>	269

ET DEIXARÀS ACOLLIR...

Si no tenim ambaixades, ¿com ho hem de fer per ser rebuts a l'estranger com a catalans? ¿N'hi ha prou amb buscar complicitats, amb deixar que ens abracin? Des de la literatura catalana, ¿és possible que al nostre voltant hi hagi tot un univers ric d'escriptors, traductors, editors, agents culturals i acadèmics amb una curiositat viva per allò que som? Des de l'entorn dels moviments socials d'arreu, ¿n'hi ha que vulguin compartir les lluites dels catalans?

Diu Joan Fuster que *còmplice* és aquell qui us ajuda a ser com sou. La identitat catalana actua sempre com un imant de la complicitat: aquell que ens acull —qui no ens tanca la porta com a catalans— esdevé ràpidament el nostre còmplice, que sol ser sempre un bon primer pas. Ara bé, què significa deixar-se acollir? ¿Vol dir només deixar la iniciativa a l'altre que t'obre la porta quan truques? ¿A la persona que t'abraça sota el cartell d'«Arribades» a l'aeroport o quan poses el peu a l'andana en baixar del tren? ¿A qui t'ofereix un vas d'aigua quan arribes cansat i brut de la pols dels camins?

El sentit de la paraula *hoste/hostessa* és bidireccional, si

més no en la nostra llengua. Podem anomenar així la persona que és acollida a casa d'altri, i també podem anomenar *hoste* o *hostessa* qui acull un foraster a casa seva. En les relacions interculturals veritables —no les del turisme sinó les relacions sostingudes en el temps que alteren les maneres de mirar, de pensar, d'enraonar i de fer dels protagonistes— es fa experiència íntima d'aquesta paradoxa: la pèrdua de les evidències culturals i el nou vincle amb l'estranger transformen l'experiència de tots dos, tant de qui acull com de qui és rebut. Hoste/hostessa és qui t'abraça i t'acull amb la teva diferència i hoste/hostessa és també qui es deixa abraçar quan travessa un llindar. Qui t'ofereix un àpat després d'un llarg viatge i també tu que seus a taula, agrait, a menjar. Qui diu «Us dono la benvinguda» i qui respon «Gràcies».

És el gest d'hospitalitat, antiquíssim, que és a l'arrel del diàleg intercultural, i que ha fet que, quan volten pel món, els ambaixadors catalans sense ambaixada puguin gaudir d'aquesta llibertat que no té preu: la de deixar-nos aixoplugar per gent d'altres llengües i nacions. Deixar-nos acollir tal com som. I anar multiplicant les complicitats com qui no vol la cosa, pel sol fet de ser qui som.

...per un presoner polític coreà acabat de sortir de la presó

Vaig visitar Seül, capital de Corea del Sud, en plena dictadura militar del president Chun Doo-hwan. En aquella primavera del 1987 jo tenia vint-i-quatre anys i era president d'un moviment d'estudiants catòlics present arreu del món. Jo venia del país —per definir-lo com Josep Pla— on quan dius «Bon dia» et responen «Bon dia», i estava ben disposat a descobrir l'hospitalitat coreana. Havia arribat la nit abans; ara

em llevava de bon matí, enrotllava el meu matalasset, el deixava al racó de la cambra tal com m'havien dit, em dutxava i em preparava per al meu primer dia a Corea. Els amics estudiants m'havien preparat una iniciació. Va passar-me a recollir un home d'una trentena d'anys i que acabava de passar-ne cinc a la presó. Em va ensenyar a dir «Bon dia!»: «Ann-nyong-ha-seió!». Primera expressió coreana que m'aprenia, tan senzill com un bon dia. Bon dia en la llengua de l'altre com a benedicció i com a disponibilitat per a aquella nova coneixença. De fet, l'expressió coreana, més que una exclamació o una afirmació, és més aviat una pregunta: «Esteu en pau, amic?». No vol dir, doncs: quin bon dia que fa, quin bell dia que tenim al davant per passar-lo plegats. No: vol dir que us desitjo la pau, vull que passeu un bon dia al meu costat, vull tenir cura de vós. De vós, sí, perquè la fórmula coreana inclou un tractament de respecte. A partir de l'«Ann-nyong-ha-seió» que m'havia ensenyat a dir, amb aquell somriure de benvinguda que era també un «Bon dia!» radiant, tot va ser un miracle. Abans de tot el que havia de venir, hi havia hagut el miracle de dir-nos, llengües a través, ben trobat, benvingut, que tinguis pau avui, bon dia.

Passeja que passejaràs, mentre ell anava estripant una a una les mentides del règim militar que l'havia empresonat, ens vam aturar davant d'uns jutjats i, com qui no vol la cosa, em va convidar a entrar-hi. Assegut al meu costat, l'amic va traduir-me a l'anglès i a cau d'orella tots els detalls d'aquell judici on cinc estudiants acabarien condemnats a penes de presó per haver sintonitzat (sembla que de manera prou matussera) i escoltat (el judici es va entretenir força estona a demostrar qui i quan havia parat l'orella) una ràdio de Corea del Nord. Jo era l'únic estranger a la sala i les mirades girades cap a mi em van fer entendre que aquella presència forastera

era inesperada. En acabat, vam anar a dinar, el meu nou amic va oferir-se a triar per mi els plats, ens van parar una taula magnífica i, amb gestos afabilíssims, m'ensenyà cadascun dels detalls de la cortesia coreana a taula. Per exemple: sempre acompanyaràs el bol que ofereixes o l'ampolla amb què omplis el vas d'un altre amb el gest de totes dues mans. Una mà fa la feina i l'altra fa reverència, vaig entendre. Una actua, l'altra manifesta la humilitat, l'acompanyament, l'hospitalitat: mengem junts perquè volem estar junts tot celebrant aquest àpat.

Mentre m'instruïa, el meu nou amic m'anava explicant els seus anys de presó: allí, entre reixes, havia estudiat l'anglès que ara permetia que ens comunicéssim, hi havia llegit la Bíblia sencera i un parell de llibres de Gustavo Gutiérrez, i fins i tot havia llegit la traducció coreana de *Cien años de soledad*. Em vaig quedar parat i se'm va acudir preguntar-li: «Quants anys fa que el vas llegir?». No vaig apuntar-me el nom d'aquell antic presoner polític en cap llibreta i no puc ara recordar-lo, em sap greu, però el que sí que recordo en detall és la conversa que va seguir. Deixà els bastonets metàl·lics entravessats damunt del bol d'arròs, sorprès per la meua pregunta, em mirà als ulls i respongué que, a la presó, el temps s'esmuny dels calendaris i es fa molt difícil situar els records. Llavors va tancar els ulls. En obrir-los digué amb un mig somriure que feia, si fa no fa, quatre anys que havia llegit García Márquez. Li vaig respondre que, si fa no fa, en el mateix moment jo llegia el mateix llibre a Barcelona. Recorriem junts la selva per fundar un país, ens deixaven bocabadats les amors enrevessades de la família Buendía i la por a les conseqüències de l'incest, i la vida tan longeva de l'estimada Úrsula Iguarán. Ara m'agradaria dir que vam brindar per aquella memòria literària compartida, però no ho vam fer, sinó

que ell em mirà als ulls molt fixament, va riure com si allò fos un acudit i vam seguir menjant. Aquell silenci ressonava: benvingut a Corea, amic. I jo no oblidaré mai aquella connexió espiritual que, passant pel relat de la fundació de Macondo, les visites del gitano Melquíades o la matança dels milers de treballadors de la bananera, s'havia establert entre l'estudiant de medicina al Clínic que jo havia estat quatre anys abans i el meu amic quan era un estudiant empresonat en aquella Corea del Sud tan violenta. La visita als jutjats i el dinar fraternal van ser la meva iniciació, abans de la manifestació salvatge que m'esperava aquella tarda a la catedral de Myeongdong, i el tip de plorar per aquells gasos lacrimògens que impregnaven les pedres de la basílica. Els anys següents vaig participar en trobades a Gwangju, Inchon i altres llocs, i en camps de treball rurals als arrossars, vaig treballar colze a colze amb la meva amiga Lawrence Kwark a l'equip internacional del MIEC: la repressió i els canvis polítics a Corea del Sud eren la nostra conversa de cada dia. Un gravat molt bonic que simbolitzava el poble de Corea ballant per les llibertats democràtiques presidia el menjadoret del pis on vivíem tots dos a París. Cada vegada que el mirava recordava bé com vaig ser acollit en el combat dels coreans per la democràcia —quina afectuosa benvinguda personal!— aquell primer dia a Seül.

...per l'assemblea de delegats al Congrés de Praga

El 61è congrés internacional del PEN es va reunir a Praga l'any 1994. Feia cinc anys de la Revolució de Vellut que acabà amb el règim comunista i menys d'un any del Divorci de Vellut que separà Eslovàquia de la República Txeca. Era un

congrés important perquè un dels dissidents txecs que havien marcat la història del PEN —Václav Havel— ens rebia com a president del país. Jordi Sarsanedas, Isidor Cònsul i jo hi representàvem el PEN Català, tot i que una delegació entusiasta d'una quinzena de socis havia viatjat també amb nosaltres fins a Praga: Joan Colomines, Sebastià Serrano, Oriol Vergés, Josep Piera, Joan Rendé... Era el meu quart congrés però va ser la primera vegada que participava en l'assemblea del PEN Internacional com a delegat. Vam arribar tots tres delegats amb temps a la sala immensa on ens havíem de reunir, vam deixar les bosses i les carpetes amb tota la documentació a la nostra taula situada alfabèticament entre PEN Canada i PEN Chile i vam anar a fer un cafetó al costat de les cabines de traducció simultània. Quan va ser l'hora vam seure al nostre lloc i, després del parlament introductori de Ronald Harwood com a president del PEN Internacional, vam passar un matí i una tarda sencers escoltant discursos i informes. Un d'ells el presentava, en nom del Comitè d'Escriptors a la Presó del PEN Internacional, el delegat del PEN Suec, Eugene Schougin. Ho recordo com si fos ara perquè jo no havia trobat mai encara l'Eugene i aquell va ser el començament de molts anys d'amistat. Ell informà l'assemblea de la seva visita a les presons de Seül on, gràcies al suport actiu i eficaç de l'ambaixada sueca a Corea del Sud, s'havia entrevistat amb periodistes i escriptors empresonats.

L'informe de l'Eugene no va ser llarg, uns deu minuts. Quan acabà, s'alçà una mà a l'extrem oposat de la sala d'on érem nosaltres, Harwood li donà la paraula i el delegat de Corea del Sud va tirar tanta aigua al vi de l'informe dels suecs com va poder, dient que calia distingir entre casos i citant les millores legals que ell considerava que hi havia hagut al seu país pel que feia a la llibertat d'expressió. L'informe,

deia, era exagerat, i ell s'abstindria de votar-lo. Quan acabà de parlar el president del PEN Coreà es va fer un silenci tens, molt tens. Harwood preguntà si algú més volia intervenir, que era una manera a penes velada de convidar els delegats a defensar l'informe del PEN Suec. Com que el silenci s'allargava (i com que em bullia la sang) se'm va disparar el braç com una molla i vaig demanar la paraula. Ronald Harwood va mirar-me, va acostar els llavis al micròfon, allargà la mà en la meva direcció i va dir:

—Catalan PEN.

Vaig alçar-me de la cadira per recollir el micròfon que m'atansava la voluntària que s'havia acostat a grans gambades i vaig dir que el PEN Català coneixia bé la situació dels drets humans a Corea del Sud, que la llibertat d'expressió hi era trepitjada de múltiples maneres, que podíem confirmar la veracitat de l'informe que l'Eugene Schougin acabava de fer, que agraïem de tot cor l'esforç que feia el PEN Suec i que el PEN Català hi votaria a favor. Harwood convidà llavors tothom a votar, l'informe va ser aprovat amb un vot a mà alçada i va ser així —amb aquell senzillíssim «Catalan PEN» en boca del president del PEN Internacional que em donava la benvinguda— com em vaig deixar acollir per l'assemblea de delegats. Prou que ho sé que era cosa habitual al PEN —des del 1922 els catalans tenien veu i vot en igualtat amb tots els centres PEN del món— i també és cert que, en la meva experiència, ja feia deu anys que voltava món en organitzacions on els catalans teníem ple reconeixement. Tanmateix, va ser, per a mi, un gest de benvinguda en la veu d'actor de Ronald Harwood, que un parell d'hores abans havia volgut seure davant meu a l'hora de dinar, m'havia explicat entre altres coses que ell era un jueu, nascut a Sud-àfrica, i m'havia fet moltes preguntes iròniques, bonhomio-

ses i cordials sobre la qüestió catalana. No podré deslligar mai aquella acollida al PEN de l'afecte que sempre ens vam tenir.

...per l'ambaixada sueca al Perú

¿Havia fet bé d'embarcar-me en aquell viatge sense el suport de la meva ambaixada? Vaig arribar a Lima amb l'ai al cor. Era la quarta vegada que viatjava a aquella ciutat i la coneixia prou bé, però aquest cop era molt diferent de les altres, perquè participava per primera vegada en una missió del PEN Internacional per un escriptor empresonat. Era el 1999 i feia set anys de l'autocop del president Alberto Fujimori que, amb el suport de les forces armades, agreujà la guerra bruta (violacions de drets humans massives, desaparicions, execucions extrajudicials) contra Sendero Luminoso i el Moviment Revolucionari Tupac Amaru (MRTA).

Yehude Simon Munaro feia vuit anys que era a la presó. L'havien condemnat a vint anys en els famosos judicis sense rostre d'aquella guerra bruta, en els quals l'acusat no podia veure la cara dels seus jutges i les proves de l'acusació molt sovint havien estat falsejades per l'exèrcit o la policia. O aconseguides amb la tortura. Yehude Simon Munaro havia estat condemnat —per apologia del terrorisme i per vincles amb l'MRTA— a estar reclòs vint anys al penal de màxima seguretat Miguel Castro Castro, per entrar al qual vam haver de passar cinc controls de seguretat. I quins controls! Vam parlar amb ell a la bibliotequeta que havia creat: un recambro on guardava els llibres d'una donació de l'ambaixada sueca, que ell feia circular entre els presoners. En la conversa que vam tenir no va amagar que hagués estat un diputat d'idees

radicals —formava part dels comitès de Drets Humans i de Justícia del Congrés del Perú—, però va negar haver tingut mai relació amb grups armats. L'arbitrarietat d'aquells tribunals sense rostre era tan gran que s'havia creat una comissió d'indults que tenia per funció proposar l'indult de persones injustament condemnades per delictes de terrorisme o traïció a la pàtria. Tots sabíem que la comissió —convençuda de la seva innocència i dels abusos comesos durant el judici— havia proposat al president Fujimori que l'indultés. Perquè fos alliberat només mancava, doncs, la firma del president. En el recorregut per aconseguir parlar amb Simon Munaro, la nostra delegació havia hagut de passar, una rere l'altra, moltes portes reixades, parets de formigó, llargs passadissos, patis sota la mirada de les torres de vigilància, un camí laberíntic fins a assolir el seu pavelló i fer cap a la biblioteka.

Tres mesos abans d'entrar en aquell penal de Lima, jo havia rebut una trucada de l'Eugene Schoulgin, amb qui ja feia cinc anys que col·laboràvem en la vida internacional del PEN. Ell havia estat organitzant l'expedició des de feia gairebé un any i em convidava a participar-hi juntament amb ell, l'assagista canadenc Marian Botsford Fraser i el reporter danès Jens Lohmann. Suècia-Canadà-Dinamarca: ambaixades exemplars pel que fa al suport a la democràcia i els drets humans. Jo només tenia un problema, i és que venia d'un altre univers: ¿el PEN podia embarcar en aquella missió algú que no tingués el suport actiu de la seva ambaixada?

Schoulgin no les tenia totes: sabia que la dictadura de Fujimori era un règim perillós, i tenia força experiència directa en la manera que té el PEN de desafiar els governs perquè ho havia fet en països tan autoritaris com el Iemen o Turquia. La conversa telefònica va ser llarga, perquè em cos-

tà molt fer-li entendre que si un català escrivia a l'ambaixador espanyol al Perú (parlem de l'any 1999, governava Aznar i la seva política amb Fujimori no es definia precisament per la denúncia de les violacions massives dels drets humans), si l'ambaixador rebia una carta amb encapçalament del «Centre Català del PEN Internacional» per manifestar-li que en Torner anava al Perú en una missió per un escriptor injustament empresonat... l'ambaixador veuria visions. No. Va fer falta explicar-ho tres vegades i insistir-hi perquè en Schoulgin no ho entenia: el PEN Català no tenia relacions oficials amb les autoritats de Madrid, amb el ministeri espanyol d'Afers Exteriors, ni tenia accés al circuit d'ambaixades. Cal imaginar l'ambaixador espanyol amb la carta a les mans (si és que mai hagués arribat a les seves mans) i pensant: Què és això d'un centre català d'una organització internacional? ¿Un català membre d'una missió del PEN? Schoulgin m'explicava que, quan el ministre d'Exteriors suec viatjava a un país com ara Bielorússia o Turquia amb una delegació de funcionaris i empresaris, els del ministeri feien prèviament una reunió amb el comitè d'escriptors empresonats del PEN Suec i, com a part de la seva feina durant el viatge, els alts funcionaris intercedien pels escriptors privats de llibertat a Minsk, Ankara o Istanbul. Al principi de la conversa d'aquell vespre havíem rigut molt, perquè ell m'havia explicat que havia convocat a sopar en un restaurant d'Estocolm una dotzena d'empresaris turcs que visitaven la ciutat, amb la intenció de parlar-los de la manca de llibertat d'expressió a Turquia i demanar-los que fessin pressió a favor d'alguns escriptors empresonats. I que el sopar l'havia presidit la ministra sueca d'Afers Exteriors, Anna Lindh. El millor de tot —em va fer riure molt quan ho explicava— eren les cares dels empresaris, mudadíssims per trobar-se amb la ministra,

quan van veure que arribava al restaurant sense guardaespalles i pedalant en la seva bicicleta, suecament.

No, a Espanya el PEN Català no té cap entrada directa al ministeri d'Exteriors, ni sabem per quin camí hauríem pogut aconseguir-la. Vivim en òrbites diferents, li deia jo, encara que sigui difícil de comprendre des de la perspectiva d'un nòrdic. Els catalans no poden ni somiar obtenir reconeixement oficial com a catalans a través del sistema d'ambaixades espanyoles. Aquest és el nostre paisatge, i estem avesats a viure-hi. Schoulgin insistia:

—Tanmateix, encara que sigui sense la protecció de l'ambaixada, ¿et veus amb cor de venir a la missió?

—És clar que sí —li vaig respondre—. Si més no tinc un passaport europeu.

Hi hagué un moment que en Schoulgin somrigué. ¿Com s'endevinen els somriures a l'altra banda del fil, amb el telèfon a la mà? En tot cas, ell somreia, molt amistosament. I finalment digué:

—D'acord, Carles. Compra el bitllet d'avió, llegeix-te tot el que t'enviaré per preparar el viatge i deixa-ho a les meves mans.

Amb l'ai al cor, doncs, mentre esperava que la cinta transportadora fes emergir la meva maleteta de les entranyes de l'aeroport de Lima, vaig sentir dos copets a l'espatlla. En girar-me vaig haver d'aixecar la vista: la dona que em tustava era força més alta que jo. Rossa, d'uns ulls amabilíssims, amb un vestit impecablement planxat tot i la calor infernal que feia, la vaig mirar sorprès. «Mr. Torner?», preguntà. Vaig fer que sí. Em saludà, es va presentar, va demanar-me el passaport i el que més em va descollocar va ser que ella s'ajupís per agafar la maleteta acabada d'arribar per la cinta i l'estirés amb lleugeresa per tal que les rodetes la

seguissin —i jo, astorat, caminant al seu darrere—. En menys de tres minuts havíem passat el control de passaports i el de duana i sèiem al cotxe de l'ambaixador suec. Era la seva dona.

M'acompanyà directament a l'hotel, on els tres companys de missió estaven reunits preparant les cites que tindriem l'endemà i els dies següents amb el Defensor del Poble, el ministre de Justícia, un parell de diputats, la presidenta de la coordinadora d'ONG peruanes pels drets humans, fins i tot vam entrevistar-nos amb Alberto Fujimori. Tots tres havien arribat el dia abans, tots tres havien sopat la nit anterior a casa dels respectius ambaixadors de Suècia, Canadà i Dinamarca. Schoulgin, com a cap de l'expedició, ja feia setmanes que havia informat l'ambaixador suec al Perú que un dels membres de la missió no havia pogut comunicar el viatge a la seva ambaixada, i l'ambaixada sueca li havia dit que no patís. Aquell vespre abans que jo aterrés a Lima, doncs, Schoulgin va saber, tot sopant amb l'ambaixador suec, quin seria la manera d'assegurar-se que fos ben visible que jo arribava al Perú convidat pels suecs: la dona de l'ambaixador seria qui em donés la benvinguda a Lima.

Ara, vint-i-cinc anys després, amb Fujimori mort després d'haver estat jutjat i condemnat a vint-i-cinc anys de presó per assassinats i violacions massives de drets humans durant la seva presidència, amb un sainet d'indults declarats il·legals pel Tribunal Interamericà de Drets Humans i un seguit d'estira-i-arrosses judicials que el van treure finalment de la presó als 85 anys; amb Yehude Simon Munaro, que en caure Fujimori va sortir de la presó per ser elegit primer governador de la regió de Lambayeque i després primer ministre del Perú —i que publicà fa set anys la seva biografia—... Vint-i-cinc anys després semblen lluny les prevencions i

precaucions d'aquell viatge. Qualsevol temença que pogués tenir, tanmateix, va desfer-se com un glop espès de fum de pipa tan aviat com vaig seure al cotxe amb l'ambaixadora sueca, van tancar les portes de vidres fumats, l'aire condicionat ens afalagà, el xofer engegà amb suavitat i nosaltres dos encetàrem una conversa pausada, atenta, distesa, agradable. No calia patir gota: jo —un català, que en aquella missió representava Catalunya— estava sota la protecció de l'ambaixada sueca i tothom ho havia vist.

Avantatges de ser un ambaixador sense ambaixada: poden acollir-te les ambaixades dels altres, fins i tot les millors.

...per la Fira del Llibre de Frankfurt

—Com a cultura catalana, si fóssiu convidats d'honor a la fira, ¿promouríeu autors de tots els territoris de la vostra llengua?

Aquesta va ser l'única pregunta important de la reunió que vam tenir amb el president-director de la Fira de Frankfurt, Volker Neumann. N'hi va haver moltes més, és clar, entre altres raons perquè, un cop s'havia decidit que la cultura catalana seria convidada d'honor a la fira del llibre més important del món, encara quedava per decidir si seria el 2006 o el 2007, com finalment va ser. Però, en la meua memòria, el moment decisiu va ser la pregunta directa, mirant-lo als ulls, de Volker Neumann a Xavier Folch, el director de l'Institut Ramon Llull, sobre l'abast del nostre suport a la traducció.

—L'Institut Ramon Llull no es limita a l'àmbit de Catalunya, sinó que dona suport a tota la literatura catalana, tota producció editorial en llengua catalana, de tots els territoris

on es parla la nostra llengua, i de qualsevol autor que escrigui en català, sigui d'on sigui —respongué Xavier Folch.

A partir d'aquell moment havíem assolit un acord. Era el primer dia de la Fira de Frankfurt del 2004. Al cap de poques setmanes havíem de desembarcar com a cultura catalana a la fira del llibre més important d'Amèrica Llatina, la de Guadalajara, a Mèxic. Xavier Albertí i jo, com a equip directiu de l'Institut Ramon Llull, acompanyàvem Xavier Folch. Tots tres érem molt conscients del que significaria aquell extraordinari gest de benvinguda. La cultura alemanya ens obria els braços i d'aquella abraçada en sortiríem transformats. Cal agrair l'actitud de Volker Neumann i la del seu successor, Juergen Boos, i la del seu equip, amb la vicepresidenta Marifé Boix i la cap del programa del país convidat Simone Bühler, que van ser tothora les nostres còmplices: des del primer minut ens van ajudar a ser allò que som. Van comprometre's amb la nostra cultura, i la van celebrar. Però sobretot cal agrair el segle i mig de relacions entre Alemanya i Catalunya que culminaven en aquella invitació. Perquè Alemanya és el país del món on hi ha més universitats on s'ensenya el català i a Frankfurt mateix la Biblioteca Catalana de la Goethe-Universität és la més important del món fora de Catalunya, tot plegat gràcies a la feina de dècades de l'Associació Germano-Catalana, fundada per Tilbert Dídac Stegmann per tal de donar a conèixer la cultura catalana a Alemanya i la cultura alemanya a Catalunya. Sempre, sempre la doble direccionalitat, el principi acollida: qui és acollit, acull, i qui acull, és acollit.

Gràcies a això, els editors alemanys coneixien bé el fons d'obres de la nostra literatura pendents de traduir i el planter excepcional de traductors disposats a arremangar-se i posar-s'hi. No era cap decisió caiguda del cel: deixar-se em-

parar per la Fira de Frankfurt volia dir posar-se en mans d'una maquinària editorial traductora potentíssima. Els editors alemanys ens van mirar, ens van veure, van obrir de bat a bat les portes, ens van dir bon dia i van decidir acollir-nos. Abans d'aquella invitació, vint editorials alemanyes ja havien traduït autors catalans. El 2007, les editorials que van publicar literatura catalana traduïda van ser la gran majoria de les editorials alemanyes de renom: Surhkamp-Insel, S. Fischer, Piper, Amman, Hanser, DTV..., entre les grans editorials, i també KiWi, Wagenbach, Berenberg, A1. Per a l'equip que jo dirigia a l'Institut Ramon Llull, la feina de posar en dansa la col·laboració amb totes elles va ser una constatació que la divisa de Josep Carner era certa: es pot treballar amb alegria. Divisa que es va encomanar també als escriptors, editors i agents literaris catalans, les associacions d'escriptors i d'editors i la Institució de les Lletres Catalanes.

Quin va ser el detonant de la invitació? La resposta més realista és: va ser una suma, que podem resumir en la sensibilitat de Volker Neumann sumada a la tradició d'estretes relacions culturals entre Alemanya i Catalunya, sumada al desig col·lectiu d'un país sense ambaixades. Però, més concretament, quin va ser el detonant polític? Des de la seva fundació un parell d'anys abans, l'Institut Ramon Llull havia escrit a la fira fent la proposta de ser un dia convidats d'honor. Tanmateix, ¿qui havia consultat Volker Neumann abans de fer el pas? Hi hagué una estretíssima finestra d'oportunitat en aquells mesos del 2004: l'excel·lent complicitat entre el president de la Generalitat Pasqual Maragall i el president espanyol José Luis Rodríguez Zapatero va fer que l'acceptació de la invitació de la Fira de Frankfurt per part de l'Institut Ramon Llull —l'ambaixada catalana— anés seguida al

cap de pocs dies per la confirmació per part de l'ambaixada espanyola a Berlín, seguint l'ordre del ministre d'Exteriors Miguel Ángel Moratinos.

A les alegories antigues, l'ocasió porta una bona cabellera al front però té del tot afaitada la volta del crani: és calba del darrere. De manera que, o l'agafes pels cabells del front quan et comença a passar pel davant, o ja no tens per on agafar-la. Puc veure el Xavier Folch sortint d'aquella reunió amb Volker Neumann amb la cabellera de l'ocasió ben agafada amb totes dues mans. Va ser l'empenteta necessària i ben difícil d'obtenir, perquè a partir d'aquell moment tot va ser responsabilitat de l'Institut Ramon Llull i l'ambaixada espanyola a Berlín no va badar boca. Vint anys després pot semblar evident a molta gent, però haver aconseguit que l'Institut Ramon Llull construís l'ambaixada de la cultura catalana com a convidada d'honor a Frankfurt —sense interferències!— era extraordinari, raríssim des d'un punt de vista històric, excepcional.

Tanmateix, si la connivència Maragall-Zapatero fou el detonant, qui pot creure's que aquell esclat, que va ser un veritable punt d'inflexió en la projecció de la literatura catalana al món, fos cosa d'un sol any? No: la invitació de la Fira de Frankfurt va revelar que els estudiosos i els traductors alemanys havien estat convivint molt llargament amb nosaltres. Què passaria si ens capbusséssim en la interlínia blanca entre dos versos d'un poema de Salvador Espriu? Per exemple, aquest haiku:

*Quin preu? La vida.
Si volies pagar-lo,
la salvaries.*

Capbussar-se al blanc entre les línies per trobar-s’hi amb la mirada atenta, de l’altra banda del poema, de Fritz Vogelsgang, el traductor que durant anys havia anat traduint l’obra poètica completa d’Espriu que va veure la llum el 2007 —traduïda amb ritme i amb rima malgrat les dificultats evidents de fer-ho en alemany—, el mateix traductor que també va veure publicada a temps per a aquella fira la seva versió del *Tirant lo Blanc* —en tres bellíssims volums— i que per això rebria l’any següent el premi de traducció de la fira del llibre de Leipzig. Tot Espriu més tot el *Tirant*, i llavors podem anar obrint el zoom fins a intentar abastar la feinada de tants traductors que han volgut acollir la nostra literatura entre les lletres alemanyes. En recordo centenars d’imatges i n’aniré desgranant als capítols següents, però ho il·lustraré amb una anècdota: a la Literaturhaus de Múnic, a Berlín, a Leipzig, a Hamburg, a Colònia, a Frankfurt... de tantes lectures per ciutats d’Alemanya com van arribar a fer plegats, al cap dels mesos la conversa pública entre Jaume Cabré i la seva traductora Kirsten Brandt a les presentacions de *Les veus del Pamano* era tan amena, divertida i ben pautaada que semblava que ballessin un vals vienès. Pas a pas, volta a volta, van arribar a vendre del llibre que havien fet plegats mig milió d’exemplars.

Els mitjans de comunicació alemanys i europeus van projectar els seus focus damunt la gran festa de la literatura catalana a Frankfurt i van fer-ne el seu relat. Es poden escriure moltes pàgines sobre els cinquanta-quatre títols de clàssics i contemporanis que es van traduir —i en tots els gèneres—, des del *Llibre de Meravelles* de Ramon Llull fins a l’audiollibre d’*El clan de la lloba* de Maite Carranza, i sumar-hi també cadascun dels debats acadèmics, i fixar-se en les veus dels actors en les lectures públiques i afegir-hi les

revistes literàries que van dedicar monogràfics, les nombroses crítiques a la premsa local i nacional que acompanyaven els viatges que els escriptors catalans van fer durant un any sencer arreu d'Alemanya i d'Àustria: 58 articles sobre els *100 contes* de Quim Monzó, 41 sobre tres llibres de Josep Pla, 37 sobre *Pedra de tartera* de Maria Barbal, 35 per a *La plaça del Diamant* i *Quanta, quanta guerra* de Mercè Rodoreda, 33 sobre *Solitud* de Víctor Català, 32 sobre *Pandora al Congo* d'Albert Sánchez Piñol... A més a més de 22 articles dedicats a la traducció del *Tirant lo Blanc* i 11 a la *Poesia completa* de Salvador Espriu.

Tanmateix, ¿com fer visible la tasca amagada dels traductors? En tornar de les gires per festivals, llibreries i cases de la literatura d'Alemanya, tots els escriptors catalans s'admiraven que les presentacions s'havien centrat en els textos: la lectura pública d'alguns poemes, d'un conte o fins i tot d'un capítol sencer d'una novel·la. Es parlava molt poc de l'autor o de les intencions del llibre: s'anava directe a conèixer-ne el text. A la seu de l'Institut Ramon Llull de Barcelona vam acollir fins i tot una delegació de llibreters alemanys que venien per preparar la recepció dels nostres autors arreu d'Alemanya: en acabat, vam anar a celebrar-ho amb tot l'equip, perquè no podíem tenir millor profecia de l'èxit que seria al cap de mig any la presència catalana a Frankfurt que haver estat testimonis d'aquelles converses amb uns llibreters que compartien les seves lectures d'autors catalans.

Ras i curt, de gener a desembre del 2007 i durant l'any següent, els textos de la literatura catalana de tots els temps van ser llegits a Alemanya. És molt difícil mostrar-ho als mitjans de comunicació: el fonament de tota la presència de la cultura catalana com a convidada d'honor a la Fira del Llibre de Frankfurt 2007 va ser la lectura. Un a un, els lectors

van decidir obrir les pàgines i acollir les veus de Víctor Català, Josep Maria de Sagarra, Llorenç Villalonga, Miquel Martí i Pol... I entre els autors vius, Carme Riera, Joan Margarit, Jordi Puntí, Sergi Belbel, Josep Maria Fonalleras... fins a cinquanta-quatre títols, entre ells dues antologies de narrativa breu amb títols que convidaven: *Benvinguts a Catalunya. Un viatge de descoberta literària* i *Crossing Barcelona*. La clau de volta de l'èxit, sempre, van ser els textos traduïts. Sens dubte molts alemanys van descobrir el 2007 una literatura europea que desconeixien, i el més important —ho van confirmar les impressionants xifres de vendes— és que van acollir aquella literatura com a lectors.

«Et deixaràs acollir per la Fira del Llibre de Frankfurt» va significar, clar i català, «T'acolliràs a la lectura dels alemanys».

...per les llengües natives de Colòmbia

Va ser una sorpresa que no m'esperava. Paula Marcela Moreno, la ministra de Cultura de Colòmbia, ben coneguda pels seus vincles amb la societat civil i perquè era la primera ministra afrocolombiana al seu país, havia vingut de visita a l'Institut Ramon Llull la tardor del 2009. Al cap de tres mesos, Catalunya havia de ser el país convidat al Festival de Teatre de Bogotà. No em tocava participar en la reunió amb ella perquè, en la repartició de tasques a l'institut, la promoció del teatre català arreu del món era responsabilitat de l'àrea de Creació, que en aquell moment dirigia l'amic Borja Sitjà. Però la ministra, a la reunió, va sorprendre tothom, i per això em van cridar: demanava que a més a més de la participació en el festival, l'Institut Ramon Llull organitzés a

Bogotà dos programes d'intercanvi acadèmic en dos àmbits en els quals ella sabia que els catalans teníem molt per compartir: la gestió cultural i les polítiques a favor de la diversitat lingüística. Allò era inesperat i la sorpresa em va fer feliç, tot i que ens donava molta feina i l'havíem de fer de pressa. L'Institut Ramon Llull, dins el circuit dels instituts europeus de promoció cultural, es distingia perquè en totes les presències internacionals de la nostra cultura hi havia un espai per a les humanitats, la ciència, el pensament, el debat dels investigadors catalans amb els col·legues del país que visitàvem.

A una petició tan inusual s'hi afegia l'interès del moment que vivia Colòmbia, que durant els dies que ens visità la ministra estava a punt d'aprovar al Parlament una transcendent *Ley de lenguas nativas*. Els textos oficials parlaven de garantir l'ús d'aquelles llengües, de respectar-ne l'onomàstica i la toponímia, i preveia la creació d'un cos de traductors i de mediadors interculturals que pogués atendre les poblacions que no parlaven espanyol, i que els donés la llibertat d'emprar la seva llengua pròpia en tots els àmbits, sense discriminacions. El ministeri de Cultura havia de posar en solfa un Programa per a la Protecció de la Diversitat Etnolingüística amb l'objectiu d'assegurar la transmissió intergeneracional i la preservació de les llengües.

El lingüista Jon Landáburu, fill de republicans bascos que es van refugiar a França i que feia moltes dècades que vivia a Colòmbia, havia estat el promotor de la llei, que s'havia redactat amb un plantejament participatiu: més de 1.800 persones havien contribuït a les consultes i s'havia concertat la llei amb dirigents de 81 grups ètnics de Colòmbia, 82 organitzacions i ajuntaments indígenes, tots repartits en 26 departaments colombians. El Senat va aprovar la llei el 9 de desem-

bre del 2009 i tres mesos després, el 18 i 19 de març de l'any següent, el ministeri de Cultura colombià i l'Institut Ramon Llull organitzàvem unes *Jornadas sobre la protecció de lenguas minoritarias: Cataluña-Colombia* a la Biblioteca Nacional de Bogotà. La sala era plena de dirigents de les comunitats autòctones que havien participat en les consultes i ara s'implicaven en els primers passos de la llei, així com de lingüistes, juristes, traductors i mediadors. Landáburu donà la benvinguda a les jornades explicant-nos que de les seixanta-vuit llengües dels pobles nadius, seixanta-cinc eren indígenes. La *Ley de lenguas nativas*, tot just acabada d'aprovar, desenvolupava finalment alguns articles de la Constitució colombiana fent que aquelles llengües fossin cooficials —amb l'espanyol— en els territoris on es parlen. Després de Landáburu, Alicia Fuentes-Calle, del Grup d'Estudis de Llengües Amenaçades de la Universitat de Barcelona (GELA) i de Linguapax, oferí una panoràmica internacional de les llengües minoritàries i minoritzades que va ser molt ben rebuda perquè partia del plantejament clar que el millor marc per protegir les llengües és el multilingüisme.

Set setmanes abans, jo havia acompanyat una delegació d'escriptors catalans al Hay Festival de Cartagena de Indias, entre els quals la Najat El Hachmi. En saber-ho, la meva íntima amiga de Medellín, l'Olga Lucía Ramírez, m'havia demanat que fes el possible perquè les comunitats de dones de Cartagena amb qui ella treballava des de feia molts anys —entre altres coses, l'Olga Lucía havia estat a Colòmbia una de les dirigents de la Marxa de les Dones per la Pau— poguessin aprofitar també la visita de l'escriptora catalana. Literalment: «Intenta treure-la un matí o una tarda sencera de la bombolla tan luxosa del Hay Festival i jo t'organitzaré una trobada amb dones dels barris populars». De manera

que amb la Najat vam escapar-nos un matí a visitar el moviment de dones d'una barriada de Cartagena de Indias. Ens acollí una setantena de dones en un local ben airejat a través d'uns amples finestrals. La Najat explicà que s'havia alfabetitzat en llengua catalana a partir dels vuit anys, quan arribà amb la seva família a Vic, i que era veritat que havia llegit molt Mercè Rodoreda i altres autors a la biblioteca quan era adolescent, però que les arrels de les seves històries es trobaven en la literatura oral dels amazics. Al Bni Sidel on ella va néixer i va ser infant, tan aviat com es ponia el sol, les dones es reunien i explicaven històries cada nit durant hores i més hores. Quan ho va dir va ser com si hagués pitjat un botó que hagués fet saltar un ressort, perquè van començar a aixecar-se i a parlar primer l'una, després d'altres, i finalment tota una colla de dones del grup que s'havia congregat per escoltar la Najat. I el relat era unànime: aquella era també la seva tradició, exactament la mateixa. Cadascuna repetia l'escena de la infantesa d'ulls badats davant les històries de les mares i les àvies, la literatura oral de les tradicions africanes que elles havien conegut a la costa del Carib. La conversa es va allargar força i, en acabat, encara la Najat parlava individualment amb l'una i amb l'altra de la manera com les seves mares havien anat canviant el punt de vista sobre què significa ser una bona esposa, quin paper els pertocava socialment, sobre l'educació de les filles i sobre com la trobada entre cultures havia estat clau per a la generació de les mares i ho era també per a elles. Mentre la Najat parlava vaig sentir rere meu dues dones que conversaven molt animadament però que no ho feien en espanyol. En preguntar-los-ho, van esclafir a riure i em van dir que parlaven en palenquero, una de les llengües criolles de la costa del Carib. «¿M'ensenyeu a dir bon dia en palenquero?», vaig demanar-los.